

УДК 336. 719

СҰҚҰҚ "АЛЬ-МҰРАБАХА" - ИСЛАМДЫҚ ОБЛИГАЦИЯЛАР ҚАЗАҚСТАНДА

Рей Бакберген

Rey.bakbergen12@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Экономика факультеті, Қаржы кафедрасының студенті
Ғылыми жетекші - Жоламанова М.Т.

Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н. Ә. Назарбаевтың ислам қаржыландыру құралдарын дамытуға қатысты тапсырмасын орындау мақсатында, ол 2020 жылы ТМД мен Орталық Азиядағы ислам банкингінің өңірлік орталығы болуға және Азияның жетекші қаржы орталықтарының ондығына кіруге тиіс отандық қор нарығын дамытудың басым бағыттарының бірі ретінде атап өтті, сондай-ақ қорландыру базасын әртараптандыру мақсатында Қазақстанның Даму Банкі "Сұқұқ "аль-Мұрабаха" орта мерзімді исламдық облигацияларын шығару бойынша жұмыс жүргізді.

2012 жылғы тамызда Қазақстан Даму Банкі Малайзия нарығында 5,5% үстеме нормасы бар 240 млн. малайзиялық ринггиттер сомасына "Сұқұқ аль-Мурабаха" ислам облигацияларын шығаруды жүзеге асырды. Шығарылымның 62% - ы малайзиялық инвесторлар арасында бөлінді, 38% - ы Қазақстанның ұйымдастырылған бағалы қағаздар нарығында орналастырылған. Бұл шығарылым "әл-Мурабаха" құрылымы бойынша жалпы

сомасы 1,5 миллиард малазиялық ринггитке дейінгі Сұққұ орта мерзімді ислам облигацияларын шығару бағдарламасы аясында жүзеге асырылды.

"ҚДБ-Лизинг" АҚ жарғылық капиталын толықтыруға Сұққұ қаражатын пайдалануға берілді. Сұққұ (Principal Terms & Conditions) шығару шарттарына және Малайзияның бағалы қағаздар жөніндегі комиссиясының шариғат принциптері жөніндегі кеңесі (Shariah Advisory Council) бекіткен шариғатты реттеу басшылығына сәйкес Сұққұ облигацияларын шығарудан түскен қаражатты орналастыру исламдық қаржыландыру қағидаттары бойынша жүргізілуі тиіс деп бекітілді.

Осы нұсқаулықты шариғат принциптері жөніндегі Банктің кеңесшісі (Amanie Advisors компаниясы) әзірледі және банк шығарудан түскен қаражатты пайдалану кезінде осы басшылыққа ұстануға міндеттеме алды. Исламдық қаржыландыру нормаларына сәйкес Сұққұ қаражатын мақсатты пайдалану бөлігі бойынша шығару шарттарын сақтау Малайзияның бағалы қағаздар жөніндегі комиссиясының басты талаптарының бірі болып табылады.

Жоғарыда көрсетілген шығару жөніндегі құжаттамаға сәйкес Банк қаражатын мынадай мақсаттарға пайдалануы мүмкін:

- ✓ Шариғат принциптеріне сәйкес инвестициялар;
- ✓ Банктің Лизингтік операцияларын қаржыландыру;
- ✓ Шариғат қағидаттарына сәйкес келетін "ҚДБ-Лизинг" АҚ (бұдан әрі – ҚДБ-Лизинг) капиталды ұлғайту және қолданыстағы және болашақ активтерін сатып алу құнын қаржыландыру;
- ✓ Ислам қаржы құралдарымен сауда операциялары;
- ✓ Банкідегі ислам банкингі бөлімшесінің әлеуетті дамуы;
- ✓ Құжаттық операцияларға пайдалану.

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес, қаражат Сұққұ емес пайдаланылуы мүмкін қаржыландыру үшін мынадай қызмет түрлерін:

- ✓ Пайызбен негізделген қаржылық қызметтер;
- ✓ Құмар ойындар;
- ✓ Халал емес өнімдерді немесе олармен байланысты өнімдерді өндіру немесе сату;
- ✓ Дәстүрлі сақтандыру;
- ✓ Шариғатқа сәйкес келмейтін ойын-сауық іс-шаралары;
- ✓ Темекі, алкоголь өнімдерін немесе олармен байланысты өнімдерді өндіру немесе сату;
- ✓ Алыпсатарлық сипаттағы брокерлік қызметтер немесе бағалы қағаздар саудасы;
- ✓ Шариғат тыйым салынған басқа да қызмет түрлері.[1]

Қаралған Сұққұ құралдарын пайдалану нұсқалары

1. Банктің "Иджара" Ислам операциясын екі нұсқада іске асыруы:

1-нұсқа: банк өндірістік қызметті жүзеге асыру үшін осы тауарға сұраныс бар клиентке кейіннен жалға (лизингке) беру үшін сыртқы өнім берушіден активті (негізгі құралды) сатып алады;

2-нұсқа: банк кейіннен сол клиентке жалға (лизингке) беру үшін Банктің жұмыс істеп тұрған клиентінен (банк берген кредиттер бойынша қамтамасыз етуге қызмет ететін активтер сияқты, сондай-ақ өзге де "бос" активтер) активті (негізгі құралды) сатып алады. Жалдау мерзімінің соңында клиенттің активті кері сатып алуы мүмкін.

Банкте көрсетілген операцияларды жүзеге асырудың заңды түрде бекітілген мүмкіндігінің болмауына байланысты, сондай-ақ Банк Ислам банкі болып табылмауына және банкте исламдық қаржыландыру қағидаттарында оларды жүргізудің заңнамалық негізі жоқ болуына байланысты осы схема қабылданбады.

2. Тікелей инвестициялар қорларына инвестициялар, оның ішінде Ислам Даму Банкі мен Азия Даму Банкі құрған тікелей инвестициялардың исламдық инфрақұрылымдық Қоры (Азия дамушы нарықтарға бағдарланған инвестициялық мандатпен).

3. ҚДБ-Лизинг пайызсыз қарыз беру.

Банк операциялардың шектеулі тізбесін ғана жүзеге асыра алады. Бұл тізбе "Қазақстанның Даму Банкі туралы" Заңның 7-бабында көзделген. Аталған баптың 1) тармақшасына сәйкес банк өз функцияларын орындау үшін қарыз операцияларын жүзеге асырады: төлемділік, мерзімділік және резидент емес заңды тұлғаларға немесе резидент еместерге қайтарымдылық шарттарымен (Меморандумға сәйкес ел экономикасын дамытуға бағытталған инвестициялық жобалар мен экспорттық операцияларды іске асыру шартымен) ақшалай нысанда кредиттер беру. Осыған байланысты, осы Сұққұқ қаражатын пайдалану схемасы да қабылданбады.

4. Исламдық лизингтік операцияларды қаржыландыру үшін "Мудароба" келісімі негізінде ҚДБ-Лизинг беру арқылы Сұққұқ аль-Мурабаха қаражатын пайдалану.

Ұсынылған "Мудароба" сызбасы ҚР заңнамасы тұрғысынан бірлескен қызмет туралы шарт негізінде құрылатын қарапайым серіктестік болып табылады және заңды тұлға болып табылмайды.

ҚР Ұлттық Банкінің позициясына сәйкес, Банк "Қазақстанның Даму Банкі туралы" Заңның 7-бабында тікелей көзделген операцияларды ғана жасауға құқылы. Егер қатысуға консорциум көзделмесе, аталған бапта, Банк мүмкін емес шарттар бірлескен қызмет туралы.

Басқа түсіндірмеге сәйкес "Қазақстанның Даму Банкі туралы" Заңның 7-бабы банк лицензия алмай жүзеге асыруға құқылы операциялардың толық тізбесін ғана береді. Банк "Қазақстанның Даму Банкі туралы" Заңның 2-бабын Басшылыққа ала отырып, екінші деңгейдегі банктермен бірдей, яғни банктер туралы заңда белгіленген шектеулер шегінде жүзеге асыра алады. Тиісінше, Банк шарттар бірлескен қызмет туралы.

Осылайша, Банктің Сұққұқ қаражатын "Мудароба" схемасы арқылы пайдалану құқығына қатысты бір мағыналы заңдық қорытынды жоқ.

5. Осы мақсаттар үшін шығарылатын ҚДБ-Лизинг ислам бағалы қағаздарын сатып алу жолымен ҚДБ-Лизинг исламдық лизингтік операцияларды қаржыландыруға арналған қаражатты пайдалану.

ҚДБ-Лизинг Банкі заңгерлерінің қорытындыларына сәйкес:

1) исламдық жалдау сертификаттарының эмитенті бола алмайды, өйткені мұндай қағаздардың эмитенттері тек ислам арнайы қаржы компаниялары болып табылады;

2) "Сукук аль-Мурабаха" ислам бағалы қағаздарын шығару үшін осы мәселе ҚР заңнамасымен реттелмегендіктен, құқықтық мүмкіндіктері жоқ және қазіргі уақытта қағаздың осы түрі заңнамада ислам бағалы қағазы ретінде танылмаған.[2]

Бұдан басқа, банктің ҚДБ-Лизинг бағалы қағаздарын сатып алуы "Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы" Заңның 40-бабының талаптарына байланысты жол берілмейтін операция болып табылады. Осылайша, аталған ҚДБ-Лизинг бабының 3-тармағына сәйкес Банкпен ерекше қатынастармен байланысты тұлға деп танылады, ал осы баптың 3-1-тармағына сәйкес Банк Банкпен ерекше қатынастармен байланысты тұлғамен айналысқа шығарылған бағалы қағаздарды сатып алуға әкеп соғатын қандай да бір тұлғамен мәміле жасай алмайды. Бұл ретте, "Қазақстанның Даму Банкі туралы" Заңның 12-бабы 3-тармағының екінші бөлігінде көзделген бұл жағдайда алып тастау қолданылмайды, өйткені ол кредит беру шарттарын анықтауға және міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз етуді ұсынуға қатысты жасалған.

Жоғарыда айтылғандарды түйіндей келе, исламдық қаржыландыру қағидаттарына негізделген Банктің Лизингтік қызметі құқықтық тұрғыдан осал. Біріншіден, "Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы" Заңға сәйкес бұл қызметті уәкілетті органның тиісті лицензиясы бар екінші деңгейдегі банктер болып табылатын ислам банктері ғана жүзеге асыра алады. Екіншіден, "Қазақстанның Даму Банкі туралы" Заң, атап айтқанда, 7-бап Банктің исламдық қаржыландыруды жүзеге асыруын көздемейді және демек, мұндай қызмет Банк үшін жол берілмейтін деп танылуы мүмкін.

Мақаланы қортындылай келгенде, менің ойымша қазіргі Қазақстан жағдайында, дамушы елдердің қатарынан шығуға көптеген инвестициялар тартып, экономиканы әр түрлі

жолдармен диверсификациялау керек деп ойлаймын. Әртараптандыру сөзімен айтқанда, Қазақстан осы жағдайда инвесторларға өте тартымды болып табылатынына байланысты болуы керек. Өйткені Тарихи сауда жолы – Жібек жолы Қазақстан арқылы өтеді және оған қоса біздің еліміз ресурстарға бай. Сондай-ақ, сұраққа жауап бере отырып, кез келген инвестор ұзақ мерзімді перспективаға қарайтынын және осы тұрғыдан Қазақстан тамаша жақындағанын атап өткім келеді, өйткені ол ТМД-да тез өсіп келе жатқан және перспективалы елдердің бірі болып табылады. Неге перспективалы, өйткені Қазақстан осы ресурстар үшін қайта өңдеу зауыттарын аша отырып, ресурстарға өте бай болғандықтан, Батыс елдерімен және т.б. бәсекеге түсе алады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Принципы исламского финансирования. Исламский Банк Развития
2. ҚДБ- Лизинг мәлеметтерінен